

Джерела та література

1. Дорошко М.С. Номенклатура: керівна верхівка Радянської України (1917-1938 рр.): Монографія. – К., 2008.
2. Фролов М.О. Більшовицька еліта України в 1937-1938 рр.: трагедія загибелі // Культурологічний вісник: Науково-теоретичний щорічник Нижньої Наддніпрянщини. Вип. 10 / В.І. Воловик (гол. ред.) та ін. – Запоріжжя, 2003.
3. Табачник Д.В. Феномен тоталітарно-репресивного суспільства в Україні (кінець 20-х – 50-і роки). Історичний та етнополітичний аспекти. – Автореф. дис... д-ра іст. наук: 07.00.05. / НАН України. – К., 1995.
4. Білас І.Г. Репресивно-каральна система в Україні 1917-1953: Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз: У 2 т. – К., 1994. – Т. 1.
5. Шаповал Ю.І. У ті трагічні роки: сталінізм на Україні – К., 1990.
6. Шаповал Ю.І. Україна ХХ століття: Особи та події в контексті важкої історії – К., 2001.
7. John A. Armstrong. The Soviet Bureaucratic Elite: A Case Study of the Ukrainian Apparatus. – London, 1959.
8. Лозицький В.С. Політбюро ЦК Компартії України: історія, особи, стосунки (1918-1991). – К., 2005.
9. Васильєв В.Ю. Україна в політиці керівництва СРСР напередодні Другої світової війни // Український історичний журнал. – 2005. – № 1.
10. Политическое руководство Украины. 1938-1989 / Сост. В.Ю. Васильев, Р.Ю. Подкур, Х. Куромия, Ю.И. Шаповал, А. Вайнер. – М., 2006.
11. Хрущев Н.С. Время. Люди. Власть: Воспоминания в 4-х кн. – Кн. 1. – М., 1999.
12. Сталин И.В. Сочинения. – Т. 5. – М., 1947.
13. Сталин И.В. Сочинения. – Т. 14. – М., 1997.
14. Коржихина Т.П., Фигатнер Ю.Ю. Советская номенклатура: становление, механизмы действия // Вопросы истории. – 1993. – № 7.
15. Шаповал Ю.І. М.С. Хрущов на Україні. – К., 1990.
16. Кондратенко Л.В., Хойнацька Л.М. До 100-річчя від дня народження М.О. Бурмистенка // Український історичний журнал. – 2002. – № 6.
17. Коротченко Дем'ян Сергійович // http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=1261415.
18. Чуев Ф. Сто сорок бесед с Молотовым: Из дневника Ф. Чуева. – М., 1991.
19. Фролов М.О. Компартійно-радянська еліта в Україні: особливості існування та функціонування в 1923-1928 рр. – Запоріжжя, 2004.
20. Количев В.Г. ЦК ВКП(б) у 1938-1941 рр. // Український історичний журнал. – 1990. – № 5.
21. Джилас М. Беседы со Сталиным. – М., 2002.
22. Фролов М.О. Компартійно-радянська еліта в УСРР (1917-1922 рр.): становлення і функціонування. – Запоріжжя, 2003.

Summary

This article is dedicated to the problem of forming of Soviet Ukraine's nomenclature elite. Author comes to the conclusion that the ruling group of Soviet Ukraine came to power in "Stalin's revolution above".

Т. І. Молдавська

ВИКОНАВЧО-УПРАВЛІНСЬКІ СТРУКТУРИ ОБЛАСНИХ РАД УРСР У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТ.: ТЕНДЕНЦІЇ ЗМІН (НА ПРИКЛАДІ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Становлення радянської системи влади "на місцях" в історичній ретроспективі протікало досить неоднозначно та суперечливо. В 20-30-х рр. впроваджувалось декілька моделей адміністративного устрою, але всі вони виявлялися неефективними [1, с.7-13]. Для цих моделей було характерне зміщення фактично всіх владних та управлінських повноважень на користь виконавчого органу місцевої Ради – виконкому. Ради в періоди між з'їздами не функціонували, і виступали, в першу чергу, не як управлінські, а як політичні органи [2, с.16-17].

На кінець 40-х рр. остаточно закріпилася система адміністративно-територіального поділу СРСР. Принципи функціонування місцевих Рад поступово втрачають політичне навантаження, що було характерним ще для кінця 30-х рр. Ради перетворюються на власне управлінські органи.

Радянська модель організації місцевої влади передбачала фактичне дублювання основних принципів організації системи вищих органів влади. Відповідно до цього, місцеві Ради були складовими єдиної радянської представницької системи, їх виконавчі комітети – єдиної системи виконавчої влади, на чолі якої (принаймні формально) стояла Рада Народних Комісарів, а з 1946 р. – Рада Міністрів. Однак, система Рад як способу організації місцевої влади не була

досконалою, і, в першу чергу, це стосувалося розподілу повноважень між власне Радою, її виконкомом та відділами і управліннями [3, с.46-138; 4, с.90-160; 5, с.108-123].

За Конституцією УРСР 1937 р., органом державної влади в адміністративно-територіальному утворенні є Рада депутатів трудящих, а виконкоми виступають їх виконавчими та розпорядчими органами, які здійснювали свою діяльність “на основі постанов відповідних Рад депутатів трудящих та вищестоящих державних органів”. На найвищому законодавчому рівні вводився принцип подвійного підпорядкування виконкомів: вони були підзвітні як Раді депутатів трудящих, що їх обрала, так і вищестоящому виконкому (а обласна Рада депутатів трудящих – відповідно Раді Міністрів УРСР). Фактично, лише після прийняття цієї Конституції в СРСР та союзних республіках і почала формуватися власне система Рад як принципу організації влади “на місцях”. Уведення принципу подвійного підпорядкування відділів та управлінь означало поглиблення централізації в радянських республіках [6, с.13]. Реалізація цього принципу, не обґрунтованого і більше ніде, окрім Конституції, законодавчо не закріпленого, поступово призведе до перерозподілу “повноважень керування” відділами та управліннями між власне виконкомом та галузевими міністерствами на користь останніх.

В Конституції УРСР 1978 р., власне виконкомом та системі відділів і управлінь не було присвячено жодного пункту. Вказувалося лише, що місцеві Ради народних депутатів створюють виконавчі та розпорядчі, а також “інші підзвітні їм” органи [7, с.16]. Таким чином, під виконавчо-управлінськими структурами обласної Ради ми розуміємо власне виконком та систему відділів та управлінь, що створювалися при виконкомах. Однак, слід зазначити, що в протоколах сесій 80-х рр. зустрічається формулювання “відділи та управління обласної Ради”, а не виконкому [8, арк.131; 9, арк.116,130]. Що стосується питання якісного, особового складу виконкомів та відділів і управлінь, то воно, на нашу думку, лежить більш в площині дослідження історії радянських еліт. Однак, зміни (або їх відсутність) серед керівного складу виконавчо-управлінських структур певною мірою ілюструють і спрямованість процесу розвитку. Стабільність особового складу вказує і на стабільність самої структури, нестабільність – на проблеми в її діяльності. Відтак, метою даної статті є висвітлення загальних тенденцій розвитку та динаміки змін в системі та особовому складі виконавчо-управлінських структур Запорізької обласної Ради в 40-80-х рр.

Дослідження принципів функціонування місцевих представницьких та виконавчих органів влади – Рад та їх виконкомів – як певного цілісного управлінського механізму, має досить глибоку історичну традицію. Дослідження радянської системи місцевої влади другої половини ХХ ст. намітилися вже на межі 40-50-х рр. Однак, починаючи з цього часу, і фактично до другої половини 80-х рр. система місцевої адміністративної влади виступала об’єктом дослідження для юристів, але не для істориків. Більш того, аналіз відповідної наукової літератури вказує на те, що питання про принципи функціонування, межі повноважень Рад та їх виконкомів лежали не лише в площині загальної теоретизації державного управління, а представляли собою актуальну практичну проблему, яка вимагала вирішення.

Слід зазначити, що в більшості наукових робіт розглядається система місцевих Рад всіх рівнів – від обласного до сільського і селищного. Виключно обласним Радам присвячені лише окремі роботи. Радянські дослідження в цьому напрямку умовно можна розділити на два підперіоди: 50-ті – середина 60-х рр., та середина 60-х – кінець 80-х рр. Переважна більшість робіт, що вийшли в 50-х рр., були присвячені окремим питанням діяльності місцевих Рад.

З середини 60-х рр. з’являються комплексні дослідження з проблем функціонування місцевих Рад. Вагомий вклад в становлення цих досліджень внесли Азовкін І.А., [11; 12], Тихомиров Ю.А. [5; 13], Лепьошкін А.І. [2], Григорян Л.А. [4], Терлецький В.М. [14] Корнієнко М.І. [3], Агеева О.О. [15]. Головні проблеми, що розроблялися в працях цих дослідників, стосувалися, в першу чергу, розподілу повноважень між Радами і їх виконкомами та структури виконкому як управлінського органу. Проте в більшості робіт місцеві Ради та їх виконкоми характеризуються єдиним поняттям – “місцеві органи влади та управління”, або “місцеві органи державної влади та управління”. Так, наприклад, Азовкін І.А. у роботі “Областной (краевой) Совет депутатов трудящихся. Правовые вопросы организации и деятельности” виконком розглядає одночасно як апарат управління Ради та її виконавчий і розпорядчий орган [11, с.44], і як орган державного управління загальної компетенції [11, с.46]. у праці Тихомирова Ю.О. “Советы и развитие государственного управления в период развернутого строительства коммунизма” Ради розглядаються як складова системи державного управління та системи представницьких органів, а виконком – як їх апарат управління.

Григорян Л.О. в роботі “Советы – органы власти и народного самоуправления” розглядає Ради, виконкоми, відділи, управління, постійні комісії як єдиний механізм, центральним елементом якого є саме Рада [4, с.92]. Саму Раду дослідник як складову системи народного

представництва. В той же час, зазначає Григорян Л.О., виконкоми (як і всі інші елементи Ради) мають і свої власні, властиві лише їм повноваження.

В 1973 р. вийшла праця Корнієнка М.І. “Правове становище відділів і управлінь виконавчих комітетів місцевих Рад”. Робота загалом побудована досить критично, дослідник прямо вказує на невідповідність Конституції деяких існуючих практик функціонування відділів і управлінь. Зокрема, автор вказує, що відділи та управління, які за Конституцією утворюються Радами, насправді перебувають у підпорядкуванні відповідних міністерств та відомств [3, с.106-107].

Слід також зазначити, що проблеми функціонування місцевих Рад дослідники розглядали переважно в контексті дослідження більш широких. Теоретичних проблем функціонування радянського державного механізму. Так, наприклад, Григорян Л.О. досліджував явище публічної влади, Тихомиров Ю.О. – питання теорії управління. Джерельною базою робіт виступали протоколи засідань виконкомів Рад, протоколи та стенограми сесій. Вчені, що займалися дослідженням власне самих Рад, досить широко використовували ще й законодавчі акти. По-друге, ці документи не розглядалися власне як історичні джерела. Дослідницькою метою був, в першу чергу, аналіз поточної ситуації, а не історична реконструкція явища. В більшості робіт використовувалась документація поточних архівів Рад. Документи, що аналізувалися, не розглядалися як власне історичні джерела, для абсолютної більшості дослідників вони виступали як джерело інформації про сучасний процес, явище або державний інститут. Виходячи з цього, не виникало і не могло виникати питань щодо достовірності, вірогідності джерел, що використовувались.

Таким чином, можемо констатувати, що питання взаємовідносин між Радами, виконкоми та системою відділів і управлінь на сьогоднішній день залишається малодослідженою. Однак, вона не втрачає актуальності з огляду на те, що багато радянських принципів організації місцевої влади залишаються дієвими і на сьогоднішній день.

Перш за все, слід зазначити, що протягом усього розглянутого періоду ані склад власне виконкому (включно з замісниками голови), ані система відділів та управлінь не була стабільною і сталою. Законодавством не встановлювалися чіткої кількості замісників голови облвиконкому: зазвичай їх було 2-3 особи, включали першого заступника. Кількість та структура відділів і управлінь була прямо пов'язана з двома факторами. По-перше, вона залежала від структури Ради міністрів, оскільки відділи та управління, перебуваючи в подвійному підпорядкуванні, водночас були місцевими структурами виконавчої влади. І тому зміни в структурі Ради Міністрів відбивалися і на системі відділів та управлінь. По-друге, виконкоми мали право створювати додаткові відділи та управління, відповідно до особливостей народного господарства в області.

Історично відділи виникали як частини місцевого органу державної влади на зразок “галузевого виконкому”, метою створення і діяльності якого було безпосереднє управління певною галуззю народного господарства. Слід зазначити, що саме поняття системи “відділів та управлінь” було досить умовним. Ні в Конституції, ні в подальше прийнятих правових актах не було визначено класифікаційної схеми поділу на відділи та управління. В різних радянських республіках однорідні органи могли називатися по-різному. На думку деяких радянських дослідників, головна відмінність між відділами та управліннями полягає в тому, що управління є органом виробничо-технічного керівництва, який має у своєму підпорядкуванні виробничі підприємства, а відділ керує установами, і, як правило, не має підприємств [16, с.18-20].

Для перших повоєнних десятиліть характерними були дві тенденції, які, попри їх протилежність, не були взаємовиключними. З одного боку, потреби “відбудови” вимагали максимальної концентрації та найбільш оптимального перерозподілу матеріальних ресурсів, що в умовах сталінської соціалістичної економіки неможливо було зробити без централізації управлінських функцій. Така централізація і була характерна для вертикалі влади (і власне державної, і партійної). Але, з іншого боку, в системі виконавчої влади, в тому числі і на місцях, відмічається стійка тенденція до перерозподілу повноважень між її управлінськими структурами. Виконком обласної Ради другого скликання, утворений в січні 1948 р., в наступну каденцію обласної Ради в системі виконавчо-управлінських структур були зроблені деякі зміни. Зокрема, було створено управління бавовництва, скасовані управління промисловості будівельних матеріалів та сільського і колгоспного будівництва [18, арк.6-7].

Протягом 1953-1965 рр. [19, арк.9-10; 20, арк.11; 21, арк.9-13; 22, арк.8; 23, арк.22-26] система відділів та управлінь суттєво не змінювалася. Зокрема, в 1957 р. відповідно до “місцевих умов області” було створено управління у справах водного господарства, та відділ організованого набору робочої сили і переселення (як відомо, протягом 40-50-х рр. на територію південних областей, в томі числі і Запорізької, відбувалось організоване переселення мешканців західних областей) [24, с.200-265]. Згодом управління у справах водного господарства буде перейменовано в управління у справах меліорації, а відділ організованого

набору робочої сили і переселення – у відділ організованого набору робочої сили (з 1967 р. – відділ використання трудових ресурсів) [25, арк.82-90].

Протягом 60-х – першої половини 70-х рр. кількість відділів та управлінь коливалася в межах коливалася в межах 23-26 [23, арк.22-26; 25, арк.82-90; 26, арк.92-94; 27, арк.122-126; 28, арк.116-118]. Однак, починаючи з 1975 р. кількість цих структур збільшується [29, арк.109-110]. Тенденція до невпинного розростання управлінсько-виконавчого апарату та максимальна деталізація управлінських функцій за різними сферами життя суспільства в 70-80-х рр. була загалом характерною для всіх щаблів держаної влади. З кінця 70-х рр. в системі відділів та управлінь з'являється управління з охорони державних таємниць в пресі, з поширення радянських традицій та обрядів [30, арк.112-114]. В 80-х рр. знову з'являються управління з кінофікації та управління з меліорації і водних ресурсів [8, арк.131-133; 9, арк.130-134; 10, арк.116-119]. В 1987 р. кількість відділів та управлінь Запорізького облвиконкому досягає рекордної кількості – 34 [31, арк.144-147].

Однак, розростання позитивного впливу на роботу і самого виконкому, і його та управлінь не мали. В середині 40-х – в 50-х рр. виконком фактично здійснював функції органу “миттєвого реагування”, часто вирішуючи. Як вже зазначалося, не лише питання соціального характеру, але побутово-повсякденного виявилися “затиснутими” між двома чинниками, які фактично виключали один одного. З одного боку, вони мусили постійно вирішувати величезний комплекс соціально-економічних питань, часто нагальних і невідкладних, але які, однак, виступали “другорядними” по відношенню до більш системних питань, що вирішувалися обкомами. Але в той же час, саме Ради та їх виконавчо-управлінські органи першими мусили реагувати на всі проблеми та неузгодженості, що їх викликали бюрократизм, непродумана соціальна та економічна політика. Їх робота ставала все більш рутинною та поквалітивною. Таку ситуацію ілюструє вже хоча б той факт, що спроби “впорядкувати” роботу виконкомів, зменшивши кількість засідань до двох на місць в середині 60-х рр., мали результатом збільшення питань, які вирішувались на засіданнях приблизно вдвічі!

При порівнянні динаміки особового складу виконкому та його управлінських структур буде вказуватися рівень їх оновленості лише по відношенню до складу відділів та управлінь, які залишилися незмінними (а також були укрупнені або перейменовані, зберігши свої повноваження та функції).

Виконком Запорізької обласної Ради другого скликання очолив Пономаренко В.М., який очолював і виконком, створений в 1944 р. [32, арк.9]. Виконком Ради наступного скликання очолив Титов О.Г. але першим замісником залишився Мінаков О.Г. З 1953 по 1959 рр. очолював Скрябін В.В. [2який в 1948-1949 рр обіймав посаду голови Запорізького міськвиконкому [33, с.15-16], а протягом 1950-1952 рр. був другим секретарем обкому. З 1959 по 1962 рр. він очолюватиме Запорізький обком КПУ.

В 1959 р. Скрябіна змінив Мокроус Ф.Я. [22, арк.8]. який також свого часу був другим секретарем обкому (1955-1958 рр.) [34, с.19-20]. 1969 р. головою облвиконкому став Хорунжий М.В. [26, арк.86-87], колишній завідувачий відділу парторганів в ЦК КПУ. В 1969 р. його буде призначено міністром сільського господарства УРСР [34, с.26-27].

В 1977 р. головою облвиконкому став Москальков П.І., [30, арк.101-102], який до цього обіймав посади перших секретарів райкомів та голів райвиконкомів області [34, с.28-29].

Таким чином, можемо сказати, що рух по горизонталі “партійні – радянські” органи серед керівного складу в Запорізькій області в більшості випадків починався саме з партійних органів. При цьому особи, які ставали головами облвиконкому, до цього в партійній структурі не обіймали посади вище другого секретаря обкому.

Щодо такої посади, як секретар облвиконкому, то за весь розглядуваний період їх змінилося менше, ніж голів виконкому – всього 4. Секретарями обирали осіб, які до цього обіймали керівні посади, наприклад. Бучакчійський М.М. – секретар протягом 1953-1969 рр. набирался досвіду на посаді голови міськвиконкому (1950-1951 рр.) [33, с.20-21]. В 1953 іше 2 члени зі складу попереднього виконкому залишаться в новообраному: голова планової комісії Образцов П.В. та уповноважений Міністерства заготівель в області Татевосян П.К. Вперше до складу облвиконкому увійдуть особи, посади яких не були номкєнклатурними: Вороненко О.В, інженер, та Михайленко В.І., голова колгоспу. Членами облвиконкому стануть також голова міськвиконкому Введенський А.А. та перший секретар обкому Гайовий А.І. Кількість відділів та управлінь виконкому збільшиться до 25, 6 з них очолюють нові особи [19, арк.9-10].

В 1955 р. склад заступників голови виконкому залишиться попереднім; до складу виконкому буде обрано начальника управління сільського господарства Логвинова О.О. Кількість відділів та управлінь зменшилася до 16. Відбулися зміни і в керівництві цими структурами, зокрема, було замінено керівників торгового відділу, управлінь сільського господарства, культури та управління будівельних матеріалів. При цьому, призначення відбулися під час каденції Ради попереднього

скликання; призначені особи не були депутатами Ради четвертого скликання, але до Ради п'ятого скликання обиралися вже як керівники зазначених відділів та управлінь [20, арк.11].

Починаючи з 50-х рр., ця практика – спочатку призначення на керівну посаду в управлінських структурах облвиконкому, а вже потім – обрання до обласної Ради все більше поширюється.

В 1957 в складі виконкому було замінено 5 членів, з яких двоє були “представниками народу” – сталевар Бойко М.Я., та Чумаченко Г.М., зотехнік. Також було змінено 5 керівників відділів та управлінь [21, арк.9].

Таким чином, для 40-50-х років, при нестабільності системи управлінських структур, характерна відносна стабільність особового складу. Наприклад, обласну планову комісію одна людина – Образцов П.В., очолював з 1951 по 1969 роки. Куц П.К. очолював фінансовий відділ з 1951 по 1965 роки. Краковський Е.І очолював відділ охорони здоров'я з 1951 по 1969 роки.

В 1965 р. в складі виконкому було змінено 5 осіб; в структурі відділів та управлінь змінилося 4 керівники [23, арк.6-7]. В 1967 р. було замінено 4 члени виконкому; зміни торкнулися двох управлінь – культури та меліорації, причому їх керівники перебували на посаді всього одну каденцію [25, арк.75-76,82-90]. В 1969 році було замінено 4 керівники управлінських структур (голову планової комісії, відділу народної освіти, загального відділу та управління побутового обслуговування) [26, арк.86-87,92-94].

В 1973 р. змінилися керівники відділу охорони здоров'я, соціального забезпечення, оргінструкторського відділу, а також управління культури, управління МВС та побутового обслуговування. Керівники зазначених управлінських структур, окрім керівника управління побутового обслуговування, перебули на посаді одну каденцію. В цей час з'являється кадровий рух вже безпосередньо в середині виконаво-управлінських структур обласної ради [28, арк.114-115,116-118].

Починаючи з середини 70-х 1977 р. зміниться лише голова планової комісії та керівник МВС [30, арк.112-114]. Всі інші залишаться на посадах. В 1980 році до складу облвиконкому буде обрано новий секрет, зміниться керівник оргінструкторського відділу, загального відділу та УМВС [8, арк.131-133]. В 1982 В 1985 р. – зміниться керівник відділу охорони державних таємниць у пресі. Охорони здоров'я, фінансового управління, побутового обслуговування [31, арк.144-147]. Однак, це відбувається на фоні збільшення кількості відділів та управлінь. Тому відсоток оновленості цих структур поступово зменшується.

Протягом розглядуваного періоду відмічається також тенденція до поступового збільшення середнього віку керівників відділів та управлінь. В першому повоєнному виконкому переважали особи 1910-х років народження, тобто їх середній вік не перевищував 45 років (за виключенням голови виконкому). Протягом 50-х років це тенденція загалом зберігається. На керівні посади призначали осіб, в середньому не молодше 40, але не старше 60 років. Але вже з кінця 60-х років відмічається тенденція до збільшення середнього віку до 50 років. З середини 70-х років середній вік керівників управлінських структур складав 55 років. З середини 80-х років відмічаються дві тенденції: з одного боку, за рахунок низького рівня оновленості керівництва його середній вік збільшується до 56 років, але з іншого – в новостворювані відділи та управління призначаються переважно особи, не старші 42 років [35, с.365-367].

Протягом всього періоду виключний характер мало призначення на відповідальну посаду осіб, молодших 40 років. Але в той же час, ці посади не займали особи, старші 65 років.

Керівний склад виконкому в розглядуваний період залишався в середньому стабільний – 2-3 каденції, тобто оновлення відбувалося приблизно раз на 6 років. Склад виконкому в середньому на 70-80% формували керівники відділів та управлінь (обов'язково входили голова планової комісії, представники управління юстиції або МВС, начальник відділу освіти. З 1953 р. і по 1987 р. (за виключенням 1947, 1951, 1965 рр.) до складу облвиконкому обов'язково входив перший секретар обкому КПУ. Перший секретар міськкому до складу облвиконкому входив лише в 1951 р. Включення до складу облвиконкому голів міськвиконкому не має чіткої тенденції: з 1953 р. вони не входили, 60-70-ті рр. – входили, 1980-ті рр. – не входили.

Включення до складу виконкому осіб, які не займали управлінських посад, має переважно епізодичний характер. “Представники народу” у складі виконкому в більшості – це переважно молоді робітники та колгоспники (але не рядові – на рівні принаймні ланкових або й голів колгоспів), вік яких не перевищував 40 років.

Кадровий рух всередині виконкому та його управлінських структур не був поширений, і мав, скоріше, епізодичний характер. Наприклад Яровий В.Й. в 1953 році очолив відділ будівельних матеріалів [19, арк.10]. в 1959 – відділ місцевої промисловості [22, арк.8], в 1965 – будівництва і експлуатації шосейних доріг, з 1968 по 1982 очолював управління торгівлі [23, арк.23]. В 1967 р. новостворений (і швидко скасований) відділ охорони громадського порядку очолив Пацуля В.І. який протягом 1973-1979 років очолюватиме управління МВС [; ; 30, арк.112-114]. Протягом

1953-1955 років відділ народної освіти очолюватиме колишній голова Приморського райвиконкому Косяк В.І. [19, арк.9; 20, арк.11]. Цей самий відділ він очолюватиме з 1971 по 1985 рр. Гетьман В.П. в 1971 році очолюватиме відділ цін [27, арк.122], а в 1973-1975 роках очолюватиме обласну планову комісію [28, арк.116; 29, арк.109].

Протягом 50-80-х рр.. відмічається збільшення у складі управлінсько-виконавчих структур осіб, які не були депутатами 1957 – 37%, 1969 – 41%, 1971 – 40%, 1975 – 41%, 1987 – 47%.

Але загалом, тенденції призначення однієї особи протягом певного часу керівником різних управлінських структур виконкому не відмічається. Зазвичай особа залишалася на посаді протягом 3-4 каденцій, або звільнялася наступною обраною Радою.

Таким чином, можемо сказати, що при відносній нестабільності управлінських структур (а саме їх постійних змін) особовий склад протягом всього розглядуваного періоду був відносно стабільним. Основні тенденції його змін вкладаються динаміку розвитку системи в цей час радянської влади загалом в цей час. На прикладі виконавчо-управлінських структур Запорізької обласної Ради другої половини ХХ ст. можна помітити поступове зменшення динаміки оновлення, деяку геронтократизацію управлінських структур

Радянська держава і радянська система тому і були “радянськими”, що за Конституціями головну роль в реалізації державної політики “на місцях” мали відігравати саме місцеві Ради та їх організаційно-розпорядчі органи – виконкоми. Проте, історично склалося так, що поступово важелі управління скошувалися саме в бік виконкомів. При цьому, реально головну, скеровуючу роль в реалізації державної політики відігравали місцеві партосередки – в першу чергу, обкоми КПУ. З 40-х рр. формується, а на кінець 50-х рр. остаточно закріплюється неформальний “розподіл повноважень” з управління виробничим комплексом області між облвиконкомом та обласним комітетом КПУ. Обласний виконавчий комітет вирішував переважно питання розвитку сільського господарства, тоді як обком – питання розвитку промислового комплексу. Відтак, “на плечі” Рад та виконкомів перекладалася величезна кількість середніх та дрібних питань соціально-економічного життя області, а інколи – і просто побутового життя населення. Тому, на нашу думку, недооцінювати роль радянської місцевої виконавчої влади, розглядаючи її як виключно другорядну до відношенню до партійної влади, все ж таки не слід.

Джерела та література

1. Верменич Я. Радянські моделі адміністративно-територіального устрою України (1917-1932 рр.) // Історичний журнал. – 2006. – № 1.
2. Лепешкин А.И. Советы – власть народа. 1936-1967. – М., 1967.
3. Корнієнко М.І. Правове становище відділів та управлінь виконавчих комітетів місцевих Рад. – К., 1973.
4. Григорян Л.А. Советы – органы власти и народного самоуправления. – М., 1965.
5. Тихомиров Ю.А. Власть и управление в социалистическом обществе. – М., 1968.
6. Конституція (Основний Закон) Української Радянської Соціалістичної Республіки – К., 1946.
7. Конституція (Основний Закон) Української Радянської Соціалістичної Республіки: прийнята на позачерговій сьомій сесії Верховної Ради Української РСР дев'ятого скликання 20 квітня 1978 р. – К., 1981.
8. Державний архів Запорізької області (далі – ДАЗО). – Ф. Р-1335. – Оп. 21. – Спр. 369.
9. ДАЗО – Ф. Р-1335. – Оп. 21. – Спр. 512.
10. ДАЗО – Ф. Р-1335. – Оп. 21. – Спр. 735.
11. Азовкин И.А. Областной (краевой) Совет депутатов трудящихся. Правовые вопросы организации и деятельности. – М., 1962.
12. Азовкин И.А. Местные Советы в системе органов власти. – М., 1971.
13. Тихомиров Ю.А. Советы и развитие государственного управления. – М., 1963.
14. Терлецький В.М. Ради депутатів трудящих Української РСР в період завершення будівництва соціалізму (1938-1958 рр.). – К., 1966.
15. Агеева Е.А. Формы управленческой деятельности исполкомов местных Советов. – М., 1973.
16. Манохин В.М. Порядок формирования органов государственного управления. – М., 1963.
17. ДАЗО – Ф. Р-1335. – Оп. 8. – Спр. 148.
18. ДАЗО – Ф. Р-1335. – Оп. 8. – Спр. 336.
19. ДАЗО – Ф. Р-1335. – Оп. 8. – Спр. 451.
20. ДАЗО – Ф. Р-1335. – Оп. 8. – Спр. 575.
21. ДАЗО – Ф. Р-1335. – Оп. 8. – Спр. 691.
22. ДАЗО – Ф. Р-1335. – Оп. 8. – Спр. 782.
23. ДАЗО – Ф. Р-1335. – Оп. 8. – Спр. 1052.
24. Баран В.К., Даниленко В.М. Україна в умовах системної кризи (1946-1980-і рр.) – К., 1999.
25. ДАЗО – Ф. Р-1335. – Оп. 21. – Спр. 1121.
26. ДАЗО – Ф. Р-1335. – Оп. 21. – Спр. 1182.
27. ДАЗО – Ф. Р-1335. – Оп. 21. – Спр. 1280.
28. ДАЗО – Ф. Р-1335. – Оп. 21. – Спр. 2.

29. ДАЗО – Ф. Р-1335. – Оп. 21. – Спр. 86.
30. ДАЗО – Ф. Р-1335. – Оп. 21. – Спр. 178.
31. ДАЗО – Ф. Р-1335. – Оп. 21. – Спр. 876.
32. ДАЗО – Ф. Р-1335. – Оп. 8. – Спр. 5.
33. Шиханов Р.Б. Керівники міста Запоріжжя (1939-2000 рр.): Біографічний довідник. – Запоріжжя, 2000.
34. Шиханов Р.Б. Керівники Запорізької області (1939-2000 рр.): Біографічний довідник. – Запоріжжя, 2000.
35. Лещенко Т. Якісний склад радянських регіональних представницьких органів влади (на прикладі Запорізької області) // Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів. – Том 12. – Київ, 2006.

Summary

In the given article legislative sources of the history of the local authorities of USSR on the regional level are examined. The formation of legislation in the 2-nd half of XX-th century is considered.